

ЗЛАТОВЕЗ СА ИМЕНОМ ЦАРА ИВАНА АЛЕКСАНДРА ИЗ ЦРКВЕ СВЕТОГ НИКОЛЕ КОД СТАНИЧЕЊА – ГРАЂА И РЕКОНСТРУКЦИЈА

Фрагменти златовеза са именом и титулом бугарског цара Ивана Александра (1331. или 1332 – 1371) откривени су 1974. године у гробу 15 у јужном анексу цркве Св. Николе код села Станичење надомак Пирота (1331/32).¹ Чувају се у Народном музеју у Београду у Збирци средњег века под инвентарским бројем 5844. Фрагменти су чинили одежду цара Ивана Александра, насталу у време његове владавине од 1331. или 1332. до 1371. године.²

На свиленој тканини фрагмената вез је изведен позлаћеном сребрном жицом, сребрном жицом³ и једножичним свиленим концем.⁴ Тканина и конач за вез и шивење су окер боје. Није утврђено која је била њихова првобитна боја,⁵ али је могла бити црвена или светлоокер.⁶ Тканина је израђена у кепер преплетају 1/4 са двојичним нитима основе препређеним у Z смеру и једножичним нитима потке упређеним у Z смеру. Густина ткања је око 40 двоструких жица на цм по основи и око 96 жица на цм по потки. У тракама означеним бројевима од један до пет вертикална оса цртежа златовеза је правац потке, а у шестој траци и на једној таблици са натписом (фрагмент 45) правац основе. Вез жицом и концем рађен је прихватаним бодом.

Рад се, уз изношење детаљних описа везеног текстила, бави његовом реконструкцијом, како оном обављеном приликом конзервација тако и претпостављеном реконструкцијом тканине. Реконструкција је, најпре, извр-

шена у току прве конзервације, коју је вероватно обавила Ђорђина Стојановић-Габричевић 1977. године,⁷ можда по цртежима Радослава Љубинковића.⁸ Другу конзервацију извела је 1998. Верослава Хаџи-Ристић, која је одредила третман за прање и освежавање, као и потпуно лепљење фрагмената за свилену подлогу. Реконструкцију тканине су, том приликом, обавиле Ж. Темерински и А. Нитић.

Преглед теренске документације⁹ показао је да она не пружа податке за реконструкцију текстила, пошто не садржи детаљни опис, цртеж или фотографију налаза *in situ*, док цртежи Р. Љубинковића показују да вероватно није имао сигурне елементе за реконструкцију, пошто је на различите начине уклапао поједине фрагменте. Стога се у другој конзервацији пошло од затечене ситуације, односно реконструкције обављене током првих конзерваторских радова, а измене су учињене на основу информација које су пружили сами фрагменти и конзерваторска фото-документација.¹⁰ У току друге конзервације је извршена нумерација трака и фрагмената, која је практичног карактера и није везана за њихов распоред на оделу. Термин трака је употребљен да означи облик у коме је реконструисана тканина приликом конзервације, а не њен првобитни облик, а термин веза да покаже да су мотиви или њихови делови везани, чине целину, то јест да нема прекида на тканини или везу. Сачуване везе биле су од пресудног утицаја за реконструкцију целине ве-

¹ Р. Љубинковић, *Црква Светиој Николе у Станичењу*, Зограф 15, Београд, 1984, 78, 79; С. Габелић, *Прилози познавања живописца цркве Св. Николе код Станичења*, Зограф 18, Београд, 1987, 22-26, 28; А. Нитић - Ж. Темерински, *Остаци одежде цара Ивана Александра из цркве Св. Николе код Станичења*, Саопштења XXXII-XXXIII (2000-2001), Београд, 2001, 7-26.

² А. Нитић - Ж. Темерински, *н. г.*, 7, 10-11.

³ Анализе узорака предива, конца и металних нити обавила је Лабораторија Министарства за културна добра и активности, Надлештво за културна и историјска добра за провинције БО, ФЕ, ФО, РА и РН, Болоња. Захваљујемо се Рози Д'Амико, директору Пинакотеке у Болоњи на помоћи, др Диегу Кауџију, који је обавио анализе и одговорном за лабораторију др Даниели Пини. Анализе узорака металних нити показују да је жица сребрна и сребрна позлаћена.

⁴ Анализе узорака предива и конца које су показале да се ради о свиљу урадиле су др Мирјана Костић и Нада Тадић, у Лабораторији за текстилна влакна Технолошко-металуршког факултета у Београду, којима се захваљујемо.

⁵ Анализе узорака предива и конца из Лабораторије у Болоњи указују на могуће мочило, али пошто није обављена анализа бојене материје, не може се одредити првобитна боја тканине и конца.

⁶ А. Нитић - Ж. Темерински, *н. г.*, 11, нап. 32, 33.

⁷ Исто, 14, нап. 39.

⁸ Цртежи прве три траке су добијени на увид од Ненада Љубинковића, сина Радивоја Љубинковића, коме се захваљујемо.

⁹ Копија дела дневника ископавања за 9. VIII 1974, који се односи на гроб 15, добијена је од Завода за заштиту споменика културе - Ниш, на чему се захваљујемо. У списку предмета из цркве Св. Николе, прикљученом уз уговор о конзервацији између нишког Завода за заштиту споменика културе и Народног музеја Београд из 1976. године, наведено је да се оригинални теренски дневник и инвентар налазе код руководиоца археолошких радова Р. Љубинковића. Н. Љубинковић није био у могућности да нам пружи на увид теренску документацију његовог оца о фрагментима златовеза.

¹⁰ Фото-документација прве конзервације није потпуна и не садржи писане податке.

зених композиција и тканине, а о неким од њих сведоче фотографије снимљене за време прве конзервације.

Приликом друге конзервације затечено је 75 фрагмената. Димензије тада реконструисаних трака износе: прва трака $8,5 \times 49$ цм, друга $8,5 \times 48$ цм, трећа $8 \times 46,5$ цм, четврта $8,3 \times 48$ цм, пета $8,2 \times 47,5$ цм, шеста $7,5 \times 47,5$ цм. Фрагмент 24 је димензија $7,5 \times 9,3$ цм. Описи који следе приказују траке и фрагменте после друге конзервације, са напоменама о стању у току прве конзервације, познатом из фото-документације, и стању затеченом пре друге конзервације. Траке означене бројевима од један до пет састојале су се од истих мотива: први – биљка са цветом и пупољцима, други – јелен, трећи – биљка са цветом и пупољцима, четврти – двоглави орао, биљка са пупољцима – пети мотив, ждрал – шести, биљка са пупољцима и цветом – седми и таблица са натписом окружена биљкама – осми мотив.

На почетку **прве траке** (сл. 1, 2), односно **фрагмента означеног бројем 1** је део вертикално постављене аркаде, испод које је мали круг. Из таласасте линије тла, завршене волутом, избија разграната биљка чији средњи део недостаје (очуван је у потпуности и везан за горњи део биљке у петој траци). У доњем делу биљке је стабљика са два листа, као и грана која се повија улево и завршава листићем. У горњем делу се две гране са по једним пупољком и листићима рачвају лево и десно. Постоје и два листића која се налазе испред ногу јелена. Јелен је приказан у ходу, подигнуте главе, а тело му је прекривено мотивом рибље крљушти. Изнад њега је флорални мотив у облику обрнутог латиничног слова Z. У средини овог мотива је цвет приказан у перспективи, док обрнуто „Z“ формирају таласасте гране изнад и испод цвета. Линија тла испод јелена није очувана (постоји у другој траци).

Од трећег, флоралног мотива сачувани су доњи део стабљике и лист, везани за први и други мотив, са којима чине **фрагмент 1**. Приликом друге конзервације фрагмент 1 послужио је као основа за реконструкцију овог дела композиције у осталим тракама. На месту прекида на трећем мотиву у првој траци, у другој стоје две стабљике и листић (везани за мотив јелена), што је омогућило одређивање размака приликом реконструкције. Након прекида је цвет од кога се улево пружа једна грана, а удесно се рачвају још две, са по два пупољка и листићима. Следећи мотив, двоглави орао представљен је раширених крила, стилизован и симетричан по централној оси. Између глава има крин, а тело му је испуњено мотивом рибље крљушти.

Пети, шести и седми мотив чине композициону целину: две гране (мотиви пет и седам), повезане линијом тла у доњем делу, формирају овални оквир за шести мотив – ждрала. Пети мотив, разграната биљка са листићима, савијена је удесно. Доле лево, према орлу, повија се

гранчица која избија из стабљике, а завршава се пупољком и листићем; још један пупољак је при средини биљке. Ждрал је једном ногом закорачио на стабљику, док му је друга на тлу. Кљун му је отворен, крила подигнута, а реп није сачуван (постоји у тракама два и пет).

Други део трећег мотива, четврти, пети и шести мотив, међусобно везани, сачињавају **фрагмент 2**, на основу кога је у другој конзервацији обављена реконструкција другог дела композиције у врежи у тракама два, четири и пет.

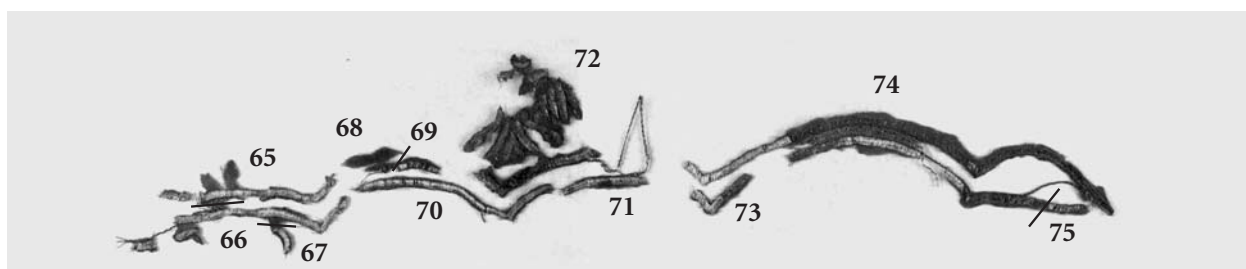
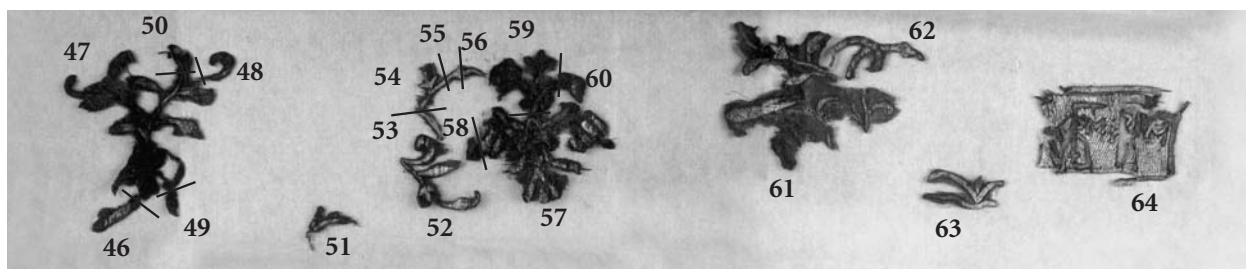
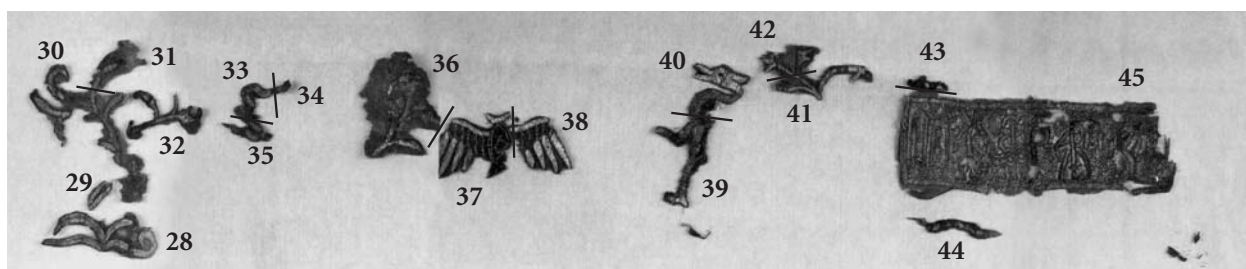
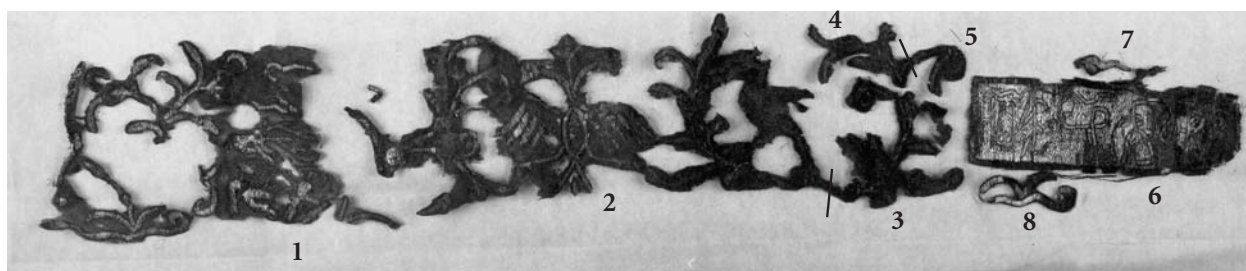
Седми, флорални мотив данас није везан са претходним, али је у време прве конзервације био, о чему сведочи фотографија. Биљка повијена према ждралу састављена је из више фрагмената, који су, судећи по изгледу, првобитно били везани. На месту прекида при средини стабљике сачувао се мањи, горњи део цвета, који је боље очуван у другој траци. Доњи и средњи део биљке чине **фрагмент 3**, на коме је доле десно један пупољак, док су друга два пупољка на гранчици (**фрагмент 4**) горе лево. Горе десно се две стабљике укрштају (**фрагмент 5**). Фрагменти 4 и 5 били су везани у току прве конзервације, што показује фотографија.

Завршни део таблице са натписом (**фрагмент 6**) је оштећен. Део флоралног мотива налази се изнад таблице (**фрагмент 7**), а још један део (**фрагмент 8**), који је у првој конзервацији био смештен испод ње, премештен је на почетак треће траке по угледу на прву траку. Фрагмент 8 није могао стајати испод натписа пошто између листова има стабљику. Размак између седмог и осмог мотива одређен је, као и у осталим тракама, помоћу треће траке, у којој су ови мотиви сачувани везани.

Од трећег до седмог мотива у првој траци везан је истрвен и видљива је испуна. Део аркаде на почетку првог мотива указује да се ова трака могла налазити под аркадом.

У **другој траци** (сл. 1, 2), на почетку је горња лева гранчица биљке са листићима и пупољком (**фрагмент 9**). Постоји линија тла по којој хода јелен, коме рогови већим делом нису очувани. Иза јелена, из тла избијају две стабљике и лист. На левој стабљиви је листић, а при средини обе стабљике је отворени цвет. Лево од цвета је део гранчице, док се две гране рачвају удесно горе и доле, где постоји прекид, а поуздано је да су првобитно биле везане. Обе имају листиће и по два оштећена пупољка. Јелен и део биљке до прекида чине **фрагмент 10**, горња грана је **фрагмент 12**, а доња **фрагмент 11**.

Орлу (**фрагмент 13**) недостаје једна глава. Од **петог мотива** сачувани су пупољак који иде према орлу (**фрагмент 14**), средњи део гране са пупољком (**фрагмент 15**), као и горњи део биљке (**фрагмент 23**). Ждрал – **фрагмент 16**, има крила, реп и једну ногу испод које се налази део тла. Према фотографији снимљеној у време

прве конзервације тло и врежа испод ногу ждрала су тада били очувани целом дужином. Фотографија показује и да је седми, флорални мотив био везан за ждрала, као и да су сви фрагменти седмог мотива били везани. Доњи део биљке иза ждрала је **фрагмент 17**. Биљка има прекид на средини, где су делови цвета; одатле се рачвају три гранчице, једна улево, а две удесно на горе, које се укрштају (**фрагмент 18**). Крајња десна гранчица се завршава пупољком са два листа. Мали лист, са делом цвета из средине, који иде улево је **фрагмент 19**.

Таблице са натписом (**фрагмент 20**) недостаје горњи десни угао. Фотографија из времена прве конзервације показује да је била везана у доњем делу са претходним мотивом. Таблица је пре друге конзервације затечена окренута наопако, што је можда било изведено после изложбе у Загребу 1985. године, пошто се на илустрацији у каталогу види да је била постављена како треба.¹¹ **Фрагменти 21** и **22**, делови биљке и линије тла су уклопљени испод таблице. Поменута илустрација показује да су били везани за фрагмент 20. Десно од таблице са натписом затечен је **фрагмент 23**, који је прикључен фрагменту 15 (у оквиру петог мотива) на основу фотографије снимљене у току прве конзервације.

Фрагмент 24 (сл. 1) састоји се из два комада тканине зашивена двоструким једножичним свиленим концем. Шав је данас већим делом рашивен. Један комад тканине фрагмента 24 је део мотива 3, са отвореним цветом и две гране које се рачвају удесно горе и доле, свака са по два оштећена пупољка. За њега је пришивен комад тканине са другом половином таблице са натписом. Испод натписа је листић који иде удесно и има стабљику која полази од доње ивице таблице, и стога не одговара изгледу листовата у тракама два и три који избијају из линије тла. На фотографији начињеној током прве конзервације иза таблице је био сачуван и мали део тканине са везом, можда флоралним мотивом који је окруживао таблицу.

При реконструкцији **треће траке** (сл. 1, 2) доњи део **првог мотива** – таласаста линија тла са волутицом и стабљиком са два листа (**фрагмент 8**), премештен је из прве траке, где је у првој конзервацији био постављен испод таблице са натписом. Горња десна гранчица са пупољком (**фрагмент 32**) преузета је са истог места на првом мотиву у четвртој траци, на које је била смештена у првој конзервацији, пошто нема трагова да је у четвртој траци било десне горње гране. Јелен из треће траке недостаје. Од трећег мотива постоји листић у облику волутице са доње гране (од две гране које су ишле удесно), који је везан за следећи мотив – двоглавог орла. Као горња грана у првој конзервацији били су уклопљени **фрагменти 25** и **27** (затечен одлепљен пре друге конзервације),

док су на цртежу Р. Љубинковића били постављени на месту доње гране. Пошто је њихово поређење са деловима вреже у свим тракама показало да нема подударности, у другој конзервацији нису уклопљени ни у једну од реконструисаних трака.

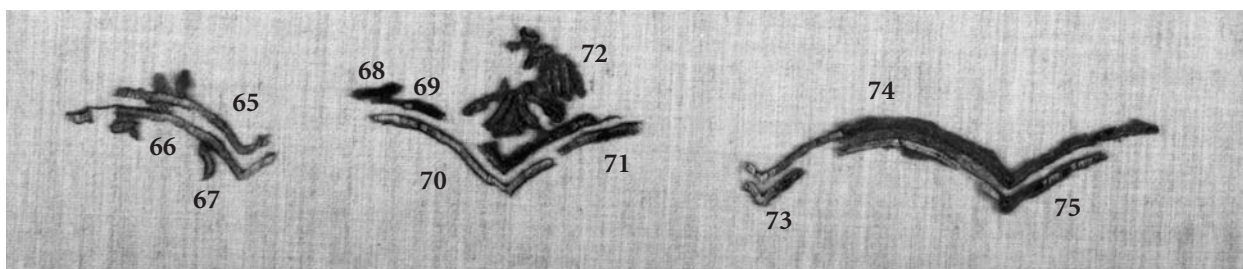
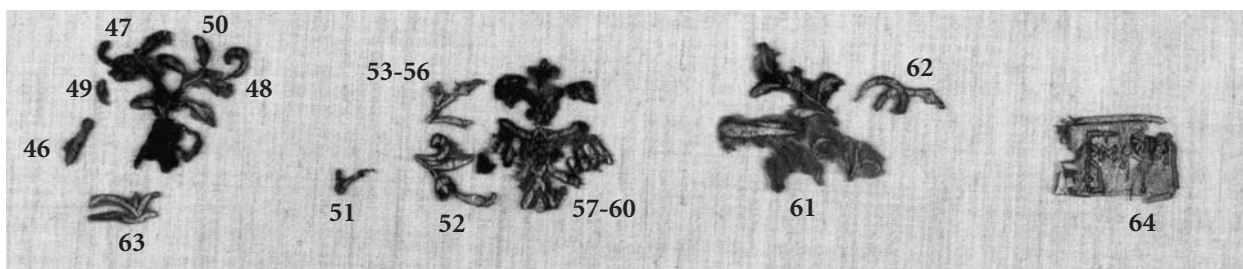
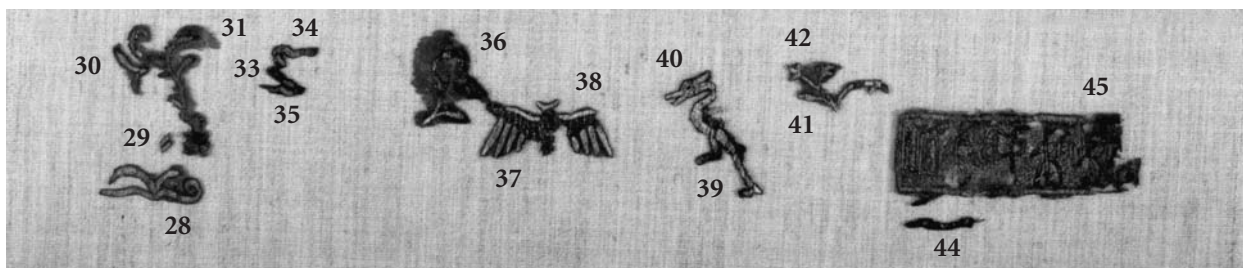
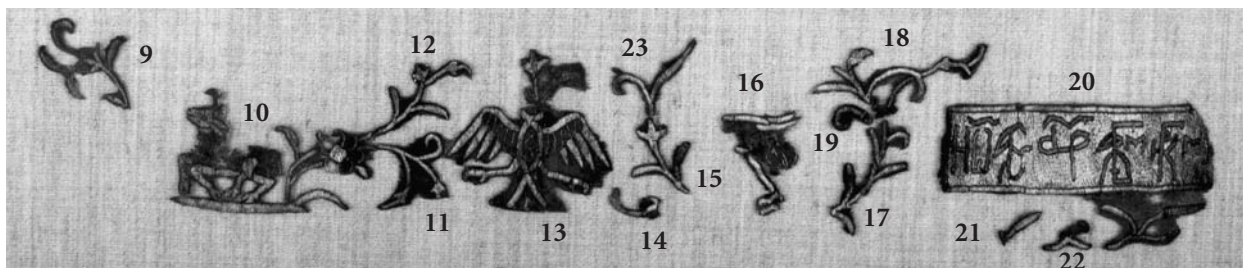
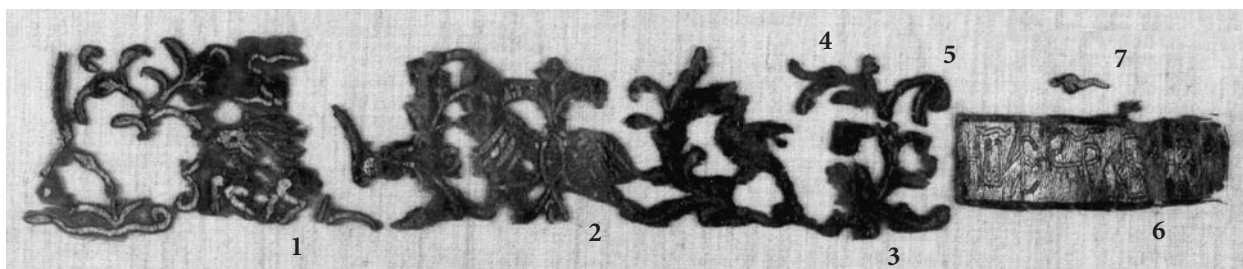
Сви мотиви од три до седам су везани и сачињавају **фрагмент 26**. Веза између мотива седам и осам је, осим у горњем делу, према фотографији снимљеној у току прве конзервације, постојала и у доњем делу. Фрагмент 26 је, уз фрагмент 2 из прве траке, био основа за реконструкцију другог дела композиције у врежи у тракама два, четири и пет.

За разлику од претходне две траке, у трећој је орао, коме недостају главе, обрнут, односно положен. Пети, флорални мотив је сачуван у целини. Доле лево је гранчица са пупољком извијена према орлу, а на средини висине стабљике је још један пупољак, изнад кога се гране рачвају лево и десно. Лева се завршава листом који постоји само у овој траци. И десна има лист са завијутком какав се није сачувао у осталим тракама. Постоје врежа и тло на којима стоји ждрал, а од саме птице горња линија главе са ћубом, отворен кљун и доњи делови ногу. Приликом проучавања златовеза у условима бољим него за време конзерваторских радова, примећено је да је у другој конзервацији поновљена грешка из прве. Наиме, судећи по грешци у ткању која се протеже дуж основе фрагмената 26 и 61, на овом месту требало је да буде уклопљен и **фрагмент 61** (крила и реп ждрала који су везани за седми мотив – повијену грану), који је, угледањем на прву конзервацију, остављен у петог траци.

Следећи, флорални мотив у доњем делу има гранчицу са пупољком која иде удесно. Средњи део биљке недостаје, а после прекида су две укрштене гранчице, од којих једна има пупољак са два листића. Таблица са натписом је у добром стању, и једина са сачуваним и везаним за претходни мотив и саму таблицу флоралним мотивима који је окружују. Стога су таблице из осталих трака уклапане у целину према њој. Изнад натписа је извијана гранчица са цветом приказаним у перспективи, која подсећа на „Z“ мотив из прве траке (део мотива два). Испод њега је таласаста линија тла са две волуте у средини. Лево и десно од волута симетрично су приказане две биљке, свака са по два листа.

У **четвртој траци** (сл. 1, 2), осим између мотива три и четири, нема очуваних веза. На почетку је таласаста линија тла са волутицом и два листа, као и стабљиком између њих (**фрагмент 28**). Након прекида је фрагмент са две стабљике (**број 29**), затим део отвореног цвета везан за грану која се повија улево и има један пупољак (**фрагмент 30**). Гранчица која избија из претходне и повија се удесно (**фрагмент 31**) првобитно је сигурно била везана за фрагмент 30. У првој конзервацији тканина на

¹¹ *Средњовековна уметност Срба*, Загреб, 1985, 141, кат. 107, ил. стр. 100.

горњем делу фрагмента 31 је била подвијена, што је можда део шавва. Фрагмент са пупољком (**број 32**), постављен на место десне гране у првој конзервацији, уклоњен је и премештен у трећу траку, пошто на фрагменту 30 нема трагова који би указали да је било десне гране.

Није сачуван јелен, већ само „Z“ флорални мотив са две изувијане гранчице и делом отвореног цвета. **Фрагмент 33** – цвет и већи део горње изувијане гранчице, **фрагмент 34** – мањи део горње гранчице и **фрагмент 35** – доња гранчица образују складну целину, те су сигурно првобитно били везани.

Од трећег мотива постоји горња грана са два пупољка, везана за крин који се налазио између глава орла (**фрагмент 36**). Сам орао се није сачувао. Овакав распоред постоји једино у траци три, где је орао положен. На тканини фрагмента 36 видљиви су трагови шивења: рупице и делови конца на месту где се налазио шав, који указују да фрагмент 36 није могао стајати на овом месту у траци, на коме је остављен како је затечен пре друге конзервације. Двоглави орао, уклопљен након флоралног мотива, састављен је из два фрагмента који су првобитно поуздано били везани: лево крило и тело – **фрагмент 37**, десно крило – **фрагмент 38**. Орао се није првобитно налазио уз фрагмент 36, пошто није положен, али је задржан по угледу на прву конзервацију. Тада је крило орла било постављено преко љиљана.

Пети мотив недостаје. Ждралу су сачувани глава, врат, груди, а само у жици почеци крила (**фрагмент 40**), затим горњи део ноге којом је закорачио и цела друга нога (**фрагмент 39**). Фрагменти који чине ждрала првобитно су били везани, о чему сведочи фотографија снимљена у току првих конзерваторских радова. Седми мотив састоји се од **фрагмената 41** и **42**, који су првобитно највероватније били везани. Очуван је горњи део повијене гране са два оштећена пупољка и гранама које се укрштају, од којих је остао мањи, горњи део.

Фрагмент 45 – таблица са натписом, задржана је на истом месту као у првој конзервацији. Првобитно није могла да стоји у овој траци, као ни у првој или петог, пошто јој је правац основе вертикална оса цртежа. Тканина и златовез су јако оштећени, а потпуно је уништен горњи десни угао и готово цела десна ивица таблице. Испод натписа је део таласастог тла (**фрагмент 44**), а изнад њега је затечен мањи део златовеза (**број 43**) састављен из више фрагмената, који је уклоњен приликом друге конзервације.

На почетак **пете траке** (сл. 1, 2) је, по угледу на прву траку, постављен **фрагмент 46**, можда део аркаде, који је у првој конзервацији био уклопљен као гранчица у доњем делу биљке. Следи фрагмент линије тла са два листа и стабљиком (**број 63**), који је у првој конзервацији био смештен у овој траци, али испод таблице са натпи-

сом. После прекида су две стабљике са отвореним цветом преко њих, након кога се стабљике рачвају лево и десно, свака са по једним пупољком (**фрагмент 47**). Два листића изнад десног пупољка, леви (**фрагмент 50**) и десни (**фрагмент 48**) су, судећи по изгледу, првобитно били везани. Уз леви пупољак је приликом друге конзервације придодат листић (**фрагмент 49**) који се у првој конзервацији налазио у доњем делу биљке.

Други мотив није сачуван, а од трећег постоје доњи делови две стабљике (**фрагмент 51**), а након прекида и делови две гране повијене удесно, са два оштећена пупољка на горњој и једним на доњој грани. Горњу грану, на којој се тканина јако осипа, док је златовез очуван, чине **фрагменти 53-56**, који су, судећи по изгледу, били првобитно везани, а доњу **фрагмент 52**. Двоглави орао није везан за претходни мотив, а састављен је из више фрагмената (**број 57-60**) који су, пошто се добро уклапају, поуздано првобитно чинили целину.

Пети мотив недостаје. Ждралу су сачувана крила испуњена мотивом рибље крљушти, а делимично и реп, сличан као у траци два. Затим постоји горњи део гране повијене према ждралу, везан за претходни мотив; грана има два пупољка. Део ждрала и део гране чине **фрагмент 61**, остављен на овом месту ослањањем на прву конзервацију. Према грешци у ткању која се пружа дуж основе фрагмента 26 и 61, требало је да стоји у трећој траци. Десно од гране су две укрштене гранчице, од којих је једна завршена пупољком (**фрагмент 62**).

Очуван је други део таблице са натписом, оштећеног горњег десног угла (**фрагмент 64**). У другој конзервацији уклоњен је фрагмент са линијом тла из које избија стабљика са два листа (**фрагмент 63**) који се налазио испод таблице, и пребачен у доњи део првог мотива.

Шесту траку (сл. 1, 2) чини мотив удвојене аркаде од пет лукова. Између другог и трећег лука с горње стране, а везан за трећи, је орао, коме су сачувани огрлица, десно крило, ноге и реп. Огрлица, широка као код двоглавих орлова, указује да је и овај орао био двоглави. Испод првог лука су два листића, од којих је леви везан за њега, а био је и десни, судећи по фотографији начињеној током прве конзервације. Горња линија првог лука и почетак горње линије другог лука чине **фрагмент 65**, а доња линија првог лука са левим листићем и почетак исте линије другог лука **фрагмент 66**. Десни листић на доњој линији првог лука означен је као **фрагмент 67**. Средњи део горње линије другог лука састоји се од **фрагмената 68** и **69**. **Фрагмент 70** чине доња линија другог лука и почетак доње линије трећег лука, а **фрагмент 72** орао, завршни део горње линије другог лука и прва половина горње линије трећег лука. Средњи део доње линије трећег лука је **фрагмент 71**, а крај доње линије трећег лука и почетак исте линије четвртог лука сачињавају **фрагмент 73**. **Фрагмент 74**

састоји се од краја горње линије трећег лука, целе горње линије четвртог лука и већег дела исте линије петог лука, средњег дела доње линије четвртог лука (везаног са горњом линијом тканином извезеном концем), потом задњег дела доње линије истог лука везаног кончићем за средњи део исте линије, и почетка доње линије петог лука. Средњи део доње линије петог лука је **фрагмент 75**.

У другој конзервацији фрагменти су распоређени по угледу на прву, при чему су размаци успостављени на основу распона четвртог лука, на коме је горња линија очувана без прекида и везана за доњу. Двоглави орлови су се, највероватније, налазили свуда изнад места додира лукова. Како листићи испод првог лука одговарају листићима са биљке која чини први мотив у композицији са врежом, вероватно је да се композиција као у тракама обележеним бројевима од 1-5 налазила под аркадом. Овој композицији је могла припадати и таблица са одговарајућим протезањем основе, означена као фрагмент 45.

Фотографије снимљене за време првих конзерваторских радова показују да су у периоду између прве и друге конзервације, осим делова вреже, изгубљени и неки већи фрагменти.¹² Недостају јелен, фрагмент орла (крила и део тела), крило орла, фрагмент са деловима биљке и главе ждрала, таблица са натписом, фрагмент са делом натписа на коме су дугме и алкица. Може се претпоставити у које би се траке уклопили ови фрагменти, али не са сигурношћу. Једина фотографија на којој се види правац основе је она са крилом орла, па се за овај фрагмент може рећи да је или припадао орлу из композиције са аркадом, или је орао из композиције са врежом био положен као у траци три, што би значило да је могао припадати четвртој траци. Фрагмент таблице са дугметом и алкицом није био део делимично сачуване таблице, уклопљене у траку пет, што указује да је, осим реконструисаних, првобитно постојала још једна композиција

са мотивима у врежи. Јелен се могао налазити у тракама три, четири, пет или у несачуваној траци. Два крила орла са делом тела била су или део композиције са врежом или са аркадом. Фрагмент са деловима биљке и главе ждрала могао се налазити у петој или несачуваној траци, а таблица са натписом у четвртој или несачуваној.

Приметно је да су у другој конзервацији преузета поједина решења из прве, мада је било јасно да се одређени фрагменти нису могли првобитно налазити на местима на која су уклопљени. На то је утицао недостатак података у теренској документацији, као и претпоставка аутора да се приликом првих конзерваторских радова располагало са више података.¹³ Узето је у обзир и да су се фрагменти могли затећи на одређеним местима, на којима првобитно нису могли стајати, због евентуалне секундарне употребе тканине.¹⁴ Треба рећи да поуздану реконструкцију тканине није могуће дати без увида у комплетну теренску документацију.

Реконструкција текстила из цркве Св. Николе код Станичења приликом друге конзервације и претпостављена реконструкција извршене су на основу боље очуваних делова златовеза, правца основе и података које је пружила конзерваторска фото-документација, уз ослањање на решења прве конзервације. Реконструкција везене тканине, уз податке из теренске документације и текста Р. Љубинковића о њеном положају у гробу и распореду дугмади,¹⁵ већ је ауторима послужила као полазна тачка за предлог реконструкције одежде која је од ње била начињена.¹⁶ Детаљни описи и фотографије фрагмената везаног текстила из цркве Св. Николе представљаће помоћ и при новим покушајима реконструкције тканине и одежде.

¹² А. Нитић – Ж. Темерински, *н. г.*, 14, нап. 40, сл. 1 б, 1 в, 5 а-б.

¹³ Нпр., ако је конзерватор имао увид у комплетну теренску документацију, или радио по упутству Р. Љубинковића.

¹⁴ А. Нитић – Ж. Темерински, *н. г.*, 18-19.

¹⁵ Р. Љубинковић, *н. г.*, 79.

¹⁶ А. Нитић – Ж. Темерински, *н. г.*, 16-19.

ALEKSANDRA NITIĆ,
ŽELJKA TEMERINSKI

GOLD EMBROIDERY WITH THE NAME OF THE EMPEROR IVAN ALEXANDER FROM THE CHURCH OF ST. NICHOLAS AT STANIČENJE DOCUMENTS AND RECONSTRUCTION

Summary

The fragments of the gold embroidery with the name and the title of the Bulgarian emperor Ivan Alexander (1331/1332-1371), recovered in 1974 in the St. Nicholas church at Staničenjo near Pirot (1331/32), are being preserved in The National Museum in Belgrade. These are the fragments of the vestments of the emperor Ivan Alexander, made during his rule. The gilded silver string, with silver string and single threaded silk string embroidery was done on silver fabric, of diagonal weaving. Today, the fabric and the embroidery strings are ochre.

In this paper we deal with the reconstruction of the embroidered textile, apart from its detailed description, made during its first conservation in 1977, and then during the second in 1998, together with the assumptions about possible reconstruction that was not made during the conservations. The reconstruction of the fabric, during the second conservation, was made on the basis of those better-preserved parts of the gold embroidery and the direction of the woof, as well as the information offered by the photo documentation made during the first conservation treatment. As the documentation at our disposal did not give detailed information about the appearance of the fragments of the fabric *in situ*, in the latter conservation treatment the starting point was the reconstruction made during the first one, which consequently underwent certain changes. It should be stated that it is not possi-

ble to give any certain reconstruction of the fabric without an investigation into the complete field documentation.

During the second conservation treatment, 75 fragments were found. The dimensions of the then reconstructed strips are: the first 8.5 × 49 cm, the second 8.5 × 48 cm, the third 8 × 46.5 cm, the fourth 8.3 × 48 cm, the fifth 8.2 × 47.5 cm, the sixth 7.5 × 47.5 cm; the dimensions of the fragment 24 are 7.5 × 9.3 cm. Strips with numbers 1 to 5 had the same motif: a plant with a flower and buds – a deer – a plant with a flower and buds – a two headed eagle – a plant with buds – a crane – a plant with buds and a flower – an inscribed plate surrounded by plants. The sixth strip is decorated with a motif of a double arcade, above which one eagle is preserved. The photographs shot during the first conservation that witness that some fragments had been lost between the first and the second conservation, indicate that at first there was one more composition with motifs in a wreath, apart from the reconstructed ones.

Detailed descriptions and photographs of the fragments of the embroidered textile from St. Nicholas at Staničenjo will be, together with the data from the field documentation and a text by R. Ljubinković, as well as the conservation photodocumentation, is the starting point for new attempts to reconstruct the fabric and the vestment.